

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. X. Leges pœnales necessarias esse, variéque obligare.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

scientiam, nec proprie contra eum delinquit, qui factum, cui est annexa poena, (siue proprie, siue analogice poena dicatur) perpetrat; sed qui totam legem transgreditur. Hoc est, & factum facit; & poenam recusat. Lex enim est; aut ne adificia, aut multam solue. Nec opus est, semper illa distinctione latam esse legem. Potest enim absolute lex poni, hac intentione, ut ad solam poenam obliget. In nostra societate lex est; *Ut, qui domo egrediuntur, signent sua nomina, quae prope ostium domus in tabula descripta sunt; & admoneant Ianitorem, quo sint profecturi.* Non apponitur poena, nec culpam abesse edicit legislator; quia tamen initio protestatus est, nolle se cuiusquam conscientiam obstringere, non peccat, si quis haec omiserit. Itaque lex siue pure sit penalis, siue mixta, aliquando ad culpam non obligabit. De pure poenali, quae tantum dicit. *Qui hoc fecerit, hanc poenam subeat;* constat non obligare. De mixta quae vere iubet vel prohibet aliquid; & transgressor poenam assignat; etiam clarum est, cum iussione non aliter, quam ad poenam obligare velit; ideo nec est voluntas aliter obligandi; nec est inobedientia, donec post factum poena recusetur.

Lex ultra voluntatem legislatoris non obligat.

*(Vbi clade-
stina matri-
monia sunt
valida.)
Lex ex pra-
sumptione
obligat.*

*In materia
gravi lex
obligat sub
mortali.*

*Contemptus
legis graue
crimen.*

*Leges civiles
cum pericu-
lo vite obli-
gant.*

§ 3. Lex quae in praesumptione facti fundata est, sed falsa, non obligat conscientiam. Ut si Caius clam uxorem duxit, deinde solennes nuptias celebret cum alia; in iudicio externo, quia ad sunt testes, omniaque documenta matrimonij, pro secundo coniugio sententia profertur; quia praesumitur de prioris matrimonij mentiri, & publicae non decessisse. Ille tamen reuera priori coniugi obligatus est, si praesumptio est fundata in timore periculi, lex obligat, quamvis enim in particulari cessat ratio legis, ob commune tamen bonum seruanda est. Lex est, ne quis professionem ante annum decimum quintum expletum faciat; praesumitur enim ex infirmitate iudicij temerarie fieri. Itaque quamvis maturo iudicio, & prudentia fiat, non tamen obligat; quia lex spectans ordinaria pericula penitus irritam eam facit.

§ 4. Lex humana aliquando obligat sub peccato mortali. Nam cum iuris diuini sit, & naturalis obedire iustis legibus, potest ea esse materia, & circumstantia, ut transgressio grauis, & noxia iudicetur. Quando fit mortale peccatum transgressio, non potest colligi ex solis verbis legis, aut intentione legislatoris, nec ex grauitate poenae, sed ex grauitate materiae. Cum enim legislatoris iusta & rationalis intentio esse debeat, non debet nisi in re graui; in qua magnum sit Reipublicae momentum grauius obligare. Cum vero est causa grauis, non potest legislator sub veniali obligare, quia ex rei natura grauis est transgressio. Ut cum posita est lex sumptuaria, definitus ferculorum modus, & temporis, si quis publice violat, potest in malum Reipublicae magnum redundare. Quod si contemptus addatur, vel legislatoris, vel materiae legis, maius peccatum fuerit. Et contemptus quidem Dei semper mortalis est; contemptus legis humanae in re parua venialis; contemptus legislatoris civilis; ob defectus humanos aliquando venialis, aliquando mortalis. Si vero contemnatur quatenus est superior, seu ratione ipsius potestatis, quia contumeliosum est diuinam maiestati, & ordinationi; semper mortalis est culpa.

§ 5. Lex civilis obligare potest cum periculo vitae, hoc in bello maxime cernitur. Nam ordines deferere miles non debet, etsi moriendum videat. Hanc etiam fortitudinem imperare potest Respublica; Nam si non posset, communi bono, & defensionis parum esset prospectum. Naturalis quidem iuris est, illa defensio, sed magistratus applicare hominibus certis potest has vel illas legiones, cohortes, turmas in aperta pericula mittere, quae ex lege militari parere coguntur.

§ 6. Tum legis observatio cum vitae periculo obligat, cum ex eius custodia plus utilitatis redundat in Reipublicam, quam ex vita eius, qui lege tenetur; aut cum transgressio legis est perniciosior Reipublicae, quam mors cuius. Regula illa communiter approbatur. In qua considerandum est primo, ut de vero, certoque periculo agatur, deinde summam difficultatem esse in eo, ut quispiam iudicet; utrum maius sit bonum, aut malum? Multi enim sunt, quorum vita non admodum prodest Reipublicae, imo etiam obesse videtur; quid enim iuuat Reipublicam leprosus, & simul medicus? quam facile bonum publicum inueniri potest maius eius vita, & damnum grauius eius morte? Itaque non modo ex publico bono praecise, sed etiam priuato eius, qui pars est Reipublicae, bono vel malo res constituenda est; nam ad bonum Reipublicae pertinet non esse sui sanguinis prodigum. Nec leuiter hac in re peccatur, praesertim a belli ducibus, cum leuis commodi gratia magnis periculis militum obijciunt. *Quis ferat tanti regis sanguine ignobilem vicum emi?* ita clamant Macedones. Quis non recte dixisse videt Drancem.

*Quando cu
periculo vi-
tae legi par-
tum est.*

*Ex priuato
bono, de
publico in-
dicandum.*

*Sicilicet ut Turno contingat regia coniux
Non anima viles inhumatae, corpora passim
sternantur lato?*

Quid igitur? Armenta ante urbem stabulantia noctu abigunt hostes, videt leprosus, debilis senex, onerosus Reipublicae, si tacet, publico damno est silentium; si exclamat, mors ante oculos. At lex est, quae hostis aduentum indicare imperat. Ego arbitror, etsi vita senis potius oneret Reipublicam, quam iuuat, & magnum sit abacti armenti detrimentum, non tamen cum periculo vitae senem obligari; sed requiri tantum bonum Reipublicae, aut malum, ut omnibus consideratis, digna res sit, pro quo prudens vitam ponat. Quia in re illud praecipue attendendum est: In Republica bene constituta summam esse charitatem eiga singulos ciues; quemadmodum enim omnia agimus, ne membra praecidamus, itaque quoque singulorum ciuium vitam valde commendatam esse oportere.

CAPVT X.

Leges poenales necessarias esse, varieque obligare.

§ 1. **P**LVRIM hominum, nec benignitate, nec beneficiis in officio continentur recte Dio. Adeo homines malo ingenio praediti, nullis beneficiis vincuntur, quando isti parauerunt insidias ei, a quo tanta beneficia acceperant. Tot igitur malis, tanquam agris legalium poenarum medicina comparanda est.

*Poenae ex-
gum delicta*

Hinc tam frequentes in Republica poenae; quia plurimi mali qui formidine poenae sunt coercendi; quod hunc, & olim adeo occultum non fuit, ut Seneca humano generi cum plausu conuictum fecerit, cum dixit: *Qui malos odit, omnes odit.*

Itaque in poena seruandum est, ut futura respiciat, ut enim medici nomine dignum non est, si quis ideo medicamentorum fastidio, vel secandi, vrendiq; dolore agrum cruciet, quia intemperantia valetudinem afflixit, sed ut sanet; ita quoque legislatori faciendum est. Nemo enim prudens, (ut Seneca de ira c. 16.) punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Reuocari enim praeterita non possunt; futura prohibentur; & quos volet nequitia male cedentis exempla fieri, palam occidet: non tantum ut pereant ipsi, sed ut alios pereundo deterreat.

*Poenae ex
empla, non
vindicta
debent.*

§ 2. Genera poenarum octo fuisse, ipsa in varias formas distributa. Damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, seruitus, mors. Omnia nunc quoque in vsu sunt eadem, quae omnia nobis futuri iudicij seueritatem in tanta tormentorum varietate repraesentant.

*Varietas
poenarum*

§ 3.

Gravia supplicia in his obsequenda putanda. Primo ut gravia legibus supplicia constituantur, terrendo enim in dona sunt, si enim committunt homines in ea, quibus supplicia constituta sunt, multo magis in ea, de quibus nulla sunt. Magna enim incommoda adferuntur, cum impunitatis fiducia audacter mala perpetrant.

Deinde, ne vilius vel sit tanta potentia, vel merita in Republicam, ut legum pœnis eximatur. Nisi hoc servetur contumeliosus atque injuriosus euadet, premium virtutis suae astimans licentiam.

§. 4. Pœnas legum pro ratione personarum semper clementia temperet. Verum nunc de obligatione legum pœnalem agamus.

De his igitur hæc regula constitui possunt.

Regula I. Lex pœnalis obligat judicem, ut secundum eam reum puniat. Non enim de legibus, sed secundum leges judicare debet.

Regula II. Potest lex alia ferri, quæ ad pœnam ante sententiam obliget, ut excommunicationis, & irregularitatis quædam censura.

Regula III. Id non fit cum pœnam lex comminatur, vel utitur verbo futuri temporis. Cum verò dicitur pœnam incurri ipso facto, seu ex eo tempore, quod in legibus civilibus fieri non solet. pœna ante damnationem judicis conscientiam obligat. Id verò multo magis, cum clausula expressa pœnam indicant jam incurri, quod in priuationibus frequens est.

Regula IV. Post latam sententiam reus obligatur, ut patienter, sine oblatione pœnam subeat.

Regula V. Imò si ad pœnam est necessaria actio rei aliqua, ad eam obligatur. Quin etiam cum damnatio est ad mortem iuste, tenetur de carcere exire ad locum supplicii, non pugnare contra ministros iustitiæ. Cum verò carcer, exilium, multa decernitur, etiam exequi tenetur.

Regula VI. Lex quæ actus facit irritos, potest obligare conscientiam, ne aliter, atque formam ipsa præscripsit, fiant. Non tamen semper prohibet actum fieri, potest enim quispiam actum facere irritum. In multis tamen nequaquam licet.

Regula VII. Leges hanc pœnam semper adjuncta habent: ut actus, qui contra leges sunt, imò sine legum solemnitate, quando ad rei substantiam, leges eam requirunt, sint irriti. Lex Theodosii de curialibus lata est, quæ sic clauditur. Nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsistentem, qui contrahunt lege contrahere prohibente.

Hic tamen contractus in jure civili, tum demum irritus est, cum per sententiam declaratur.

Regula VIII. Princeps supremus, cuius est leges temperandi, potestatem habet pœnam moderandi. Imò omnis pœna Principi supremo arbitraria est; ut Baldus in l. fin. de senat. sed hoc ita intelligendum, ut ab æquitate, & iusta severitate non recedat. Atque hæc generaliter continent illa, quæ ad judicem, & reum pertinent. Interim de pœnis variè agunt jurisperiti. Hoc notandum alias jure Canonico, alias vero civili imponi, quamvis sæpè eadem sint.

§. 5. Prima pœna est, *ὑποτίσις*, admonitio, quæ ferè priuata est lenissima, cum alicui officii sui obligatio in mentem reducit. Huic succedit altera admonitio, quæ dicitur *Παραίνεσις*, quæ habet adjunctam interpretationem, & *ὑποτίσις* in græce dictam. Apud Synesium est. *ὑποτίσις ἐστὶν ἡ πρῶτη, ἐπὶ τῇ μὲν ἡγεμονίᾳ. Ἀδmonitio non persuasiva, interpretans irritam. Κόλασις est vindicta quæ præstatur Republicæ, quæque respicit emendationem puniti. Τιμωρία præstatur illi qui læsus est, ita Aristot. Rhet. 1. 1. *κρίσις ἐν ἐκείνῳ τῷ πᾶσι καὶ τιμωρία ἐν ἐκείνῳ τῷ πᾶσι καὶ ἀποτιμωρία. Κόλασις est pœna, eius causa, qui patitur. τιμωρία eius gratia, qui exigit, ut implea-**

tur, pœna scilicet. Magna cura intendat Respublica, ne eam speciem pœnæ iudices negligant, quæ aliorum damnis, aut injuriæ satisfaciunt, nam reuera læsi odium in principem vertunt, ut Pausanias in Philippum, sius negati sibi animaduertant.

§. 6. Species pœnarum, quæ ad illas octo referuntur, variæ sunt.

Primo est infamia, cum fama alicuius notatur. Fama apud Iuriconsultos, est *illæsa dignitatis status, legibus, & moribus comprobatus*. Cum ille minuitur, aut tollitur, infamis redditur is, qui notatus est, cui omnes dignitatis portæ clauduntur. l. 2. de dign. l. 12. c. t. r. Infamia juris est, & facti. Iuris vel Canonici, vel Cæsarei. Infames jure Canonico sunt homicidæ, malefici, fures, sacrilegi, raptores, adulteri, incestuosi, venefici, periuri, falsi testes, & alii similes, ut hæretici, histriones, bonorum Ecclesiasticorum raptores, calumniatores, simoniaci. Plures sunt jure civili infames, quamvis non omnes utroque.

Infamia
gravis pœ-
na.

Deinde depositio, seu degradatio, quæ vel ab officio, vel etiam à beneficio, à gradu. Confiscatio bonorum. Detrusio in Monasterium, carceris damnatio in opus publicum, in metallum, scrutis, Exilium. Omnia illa varii generis.

Quo in genere hoc prospiciendum, ne infamie pœna, vel exilii plectantur illi, qui vindicare se, & nocere Reipublicæ possunt. Græcia & Italia ex parte sunt.

Res periculosa potius
& acer ex-
ul.
Vile pœna
nam genus
nunc negle-
ctum est.

Deinde pœnarum aliud genus grave & vile, olim vilitatissimum, nunc rarum, omnino repetendum videtur, ut est damnatio ad metallum, ad opus publicum, ad ministerium operis publici, ad salinas, ad sulphurarias, ad arenarias. Ad ministerium sceminae damnabantur. Nunc sola pene, nec tamen omnibus locis est damnatio ad Triremes, in aliis ad varios labores. Si reliqua etiam loco carcerum, vel temporariorum, vel perpetuorum, loco catastæ, publicæ castigationis, stigmatum, mutilationis aurium; exilii, quod nunc diuisis ditionibus, in tanta dominiorum multitudine, & amulatione, nec pœnam magnam, & præfens periculum habet, si laboriosa & quo ad mentem reducant renouarentur, minus scelerum admitteretur, & sumptu Respublica iuaretur. Verum hac de re alias agam.

CAPUT XI.

Leges paucas esse optimum est.

§. I. P Aucas habuit Romana ciuitas initio, omnesque Respublicæ: exordio sui, quæ deinde labentibus ad deteriora moribus, cum vitis ipsis creuerunt. Romuli sanè leges perpaucæ, & aliorum regum numerantur, quas tamen desuetudine, & odio regum magna ex parte abolitas fuisse est verisimile. Secutæ sunt deinde leges duodecim Tabularum, ex quibus jus diutissime constantissimeque dictum est, ut Cicero in Bruto, de legibus, cæterique demonstrant. Aucta deinde ciuitate, & pariter litibus, accessit volumen prætoriorum edictorum; duos libros ad edictum prætorium, ita enim librum eum vocabant, Seruius Sulpitius, juris & iustitiæ consultissimus conscripsit; reliquit centum propè & 80. libros. Edictum tamen diligentissime A. Ofilius composuisse videtur. Verum iam tum legibus & vitis laborabatur. Nam Iulius Cæsar destinabat ius civile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia, optima quæque & necessaria, in paucissimos conferre libros. Multa itaque tum libri erant, & leges, quibus ad ferendas discordias, litesque improbi homines abutebantur.

Multa leges
multa præ-
uaricatio-
nes.

Ius regum.
12. Tabula-
rum.
Edictum præ-
torium.

Multitudo
legum.